

ЈЕЛЕНА МАТИЈАШЕВИЋ*

ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ**

Правни факултет за привреду и правосуђе
Нови Сад

UDC: 37.014:176

Прегледни рад

Примљен: 20.01.2021

Одобрен: 03.03.2021

Страна: 53–62

DOI: 10.51738/Kpolisa2021.18.1p.1.04

НЕДОСТАТАК ОБРАЗОВАЊА И ИНФОРМИСАЊА КАО УЗРОК ТРГОВИНЕ ЖЕНАМА ЗА ПОТРЕБЕ СЕКСУАЛНЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ

Сажетак: Трговина женама за потребе сексуалне експлоатације као један од најзаступљенијих облика трговине људима, погађа све државе без обзира на степен развијености, и све друштвене групе, без обзира на финансијску сигурност, степен образовања и друге битне параметре. Имајући у виду суштину проблема са којима се жртве трговине људима (а нарочито жене) суочавају, овај рад је, поред општег осврта на узроке трговине људима и начелних запажања о трговини женама и елементима сексуалне експлоатације, пажњу усмерио на један од најважнијих узрока трговине женама у циљу сексуалне експлоатације у савременом друштву. Реч је о недостатку образовања и информисања. Несумњиво је да су образовање и информисаност веома значајни у домену превенирања трговине женама у циљу сексуалне експлоатације. Развијеност превентивног концепта у виду садржајне едукације и информисаности у односу на жене које су врло често социјално, културолошки, економски и политички рањива категорија, не сме никако бити занемарено. Исто тако, систематски приступ у едукацији, као и темељна информисаност професионалаца у области заштите (потенцијалних) жртава трговине људима и социјалних радника, треба да буде примарна, како би се друштво системски што боље супротставило феномену трговине људима.

Кључне речи: трговина женама, сексуална експлоатација, узроци трговине људима, образовање, информисаност.

* jelena@pravni-fakultet.info

** jdragojlovic@pravni-fakultet.info

Увод

Трговина људима је по мноштву изабљивачких циљева међународни, организовани, криминални феномен који има тешке последице по безбедност, благостање и људска права његових жртава. Последњих година ова појава досегла је алармантне размере. Сваке године, милиони мушкараца, жена и деце широм света буду продани и држани у условима једнаким ропству. Међу њима је велики број жена и девојчица, које су преваром или силом одведене и продане да раде у присилној проституцији, али и мушкараца, чија се радна снага експлоатише у фабрикама, грађевинским пословима и др. Процењује се да је годишњи глобални промет који се остварује од овог облика криминала, готово конкурентан са прометом оствареним од трговине наркотицима.

Трговци људима у циљу сексуалне експлоатације егзистирају на неколико различитих нивоа, од спонтаних неорганизованих контаката на ниском нивоу, до врло комплексних софистицираних међународних организованих мрежа на високом нивоу. У том смислу, „мреже добро организованих, високо софистицираних криминалних група, свих нација и боја, у циљу стицања великог профита, баве се различитим "уносним пословима", у које свакако спада трговина људима, нарочито женама” (Бјелајац 2008, 9). Методе врбовања жена и девојака од стране трговаца људима су разнолике и углавном зависе од начина њиховог функционисања, као и нивоа организације коју поседују. У суштини „већина заједничких метода укључује: индивидуалне "намамљиваче" који траже заинтересоване девојке по баровима, кафићима, клубовима и дискотекама; врбовање преко неслужбене мреже породице и пријатеља; огласе који нуде посао или студирање у иностранству; агенције које нуде посао, студије, удају или путовање у иностранство; лажне удаје, итд” (Бјелајац 2005, 139). Оно што је карактеристично за трговину људима, нарочито женама у циљу сексуалне експлоатације јесте интенција трговаца људима да „осигурају трајну контролу над својом жртвом уз константан надзор” (Бјелајац 2014, 2016) као и то да се ради „о појави о којој постоји врло мало поузданих информација, али и о сегменту и облику организованог криминала, чија је природа таква да не дозвољава прикупљање података употребом уобичајених метода. Када је овако скривена појава у питању, долажење до тачних процена њеног стварног обима, може бити упоређено са тражењем игле у пласту сена” (Kelly and Regan 2000, 6). Имајући у виду суштину проблема са којима се жртве трговине људима (а нарочито жене) суочавају, овај рад ће се, поред општег осврта на узроке трговине људима и начелних запажања о трговини женама и елементима сексуалне експлоатације, бавити једним од најважнијих узрока трговине женама у циљу сексуалне експлоатације у савременом друштву. Реч је о недостатку образовања и информисања.

Узроци трговине људима и начини врбовања

Трговина људима је мултидимензионалан проблем. Експлоатација жртава трговине људима може да се врши на више различитих начина. О којој год врсти експлоатације да је реч, несумњиво је да се свака врши на најсуровији могући начин. Према Мијалковићу, трговина људима је такође и мултиманифестна и мултиструктурална појава, и једна је од „најзаступљенијих и најисплативијих делатности међународног организованог криминала, са негативним импликацијама по националну – спољнополитичку и унутрашњу безбедност државе, безбедност грађана и појединаца” (Мијалковић 2006, 110). Према Радовић и сарадницима (Радовић и др, 2008, 12), „у већини међународних докумената који се баве проблемом трговине људима посебан акценат се ставља на трговину женама и децом, зато што жене и деца чине преко 90% свих идентификованих жртава”.

Према Јовановић и Галоња (2011, 42), узроци трговине људима би могли да се опишу на следећи начин: „жртве представљају категорију понуде, а послодавци склони злоупотребама и сексуалној експлоатацији представљају категорију потражње. Понуду тако условљавају различити фактори: пре свих – сиромаштво, атрактивност претпостављеног животног стандарда у другим земљама, неразвијене економске и друштвене норме и стандарди, незапосленост, организовани криминал, насиље над женама и децом, дискриминација жена, корупција, политичка нестабилност, оружани сукоби и постконфликтне околности, традиционални обрасци који толеришу ропски и положај сличан ропству. Са позиције потражње, фактори који условљавају ситуације трговине људима укључују развој сексуалне индустрије и растућу потражњу за јефтиним радном снагом” (Јовановић и Галоња 2011, 42). Уколико би се ближе сагледали узроци трговине женама, могу се, као веома важни издвојити следећи: услови живота у земљи порекла, економска несигурност и дискриминација жена уз свакако веома битну економску и друштвену маргинализацију жена, насиље које трпе (било да се ради о елементима породичног насиља, било да је реч о насилном окружењу као таквом), и наравно, недостатак образовања и информисања, нарочито када је реч о младим особама.

Трговци људима користе различите методе и средства да пронађу и врбују своје жртве. Са развојем модерних технологија (интернет, друштвене мреже,...), могућности злоупотреба у овој сфери су добиле неслућене размере. Начини врбовања се разликују и најчешће су у питању обећање доброг посла, бољих услова живота и др. Према Анђелковић и сарадницима, „најопасније код трговине људима је то што врбовање често врши особа коју жртва познаје и у коју има поверења: другарица, рођак, кум, комшија, тетка, дечко, муж и сл. Трговац људима (особа која регрутује, сродник, послодавац, корумпирани службеник, превозник, онај који врши експлоатацију и организује пружање услуга) злоупотребљава поверење жртава и њихову жељу да живе боље, а често, симулирајући љубавну везу и жељу жртве да буде вољена” (Анђелковић и др. 2020, 12). Није реткост да некадашње проститутке почињу да раде као

намамљивачице и да активно учествују у трговини женама (Николић-Ристановић 2002, 7).

Најчешћи начини врбовања жена у циљу примарно сексуалне експлоатације су следећи:

- „лажне пословне и друге понуде од особа које жртва познаје или у које има поверење;
- лажно забављање – младић који симулира љубавну везу са девојком, па је у неком тренутку, када стекне њено поверење, позива да пође са њим у другу земљу/град где ће окушати срећу и започети нови, срећнији живот;
- обмањујући огласи за посао у различитим медијима (новине, интернет, социјалне мреже). Послови који се нуде су боље плаћени и пружају боље услове рада него у земљи у којој потенцијална жртва живи. Лажни огласи за посао су често веома уверљиви и озбиљни. Такви огласи ће често изгледати потпуно као прави огласи у које свако може да поверује и да се пријави;
- породице – понекад због сиромаштва, понекад због неких других проблема, али понекад и због тога што родитељи верују да ће њихово дете имати бољи живот на неком другом месту, не сањајући да ће оно постати роб;
- отмица је могућ, али не превише чест начин на који неко може постати жртва трговине људима” (Анђелковић и др 2020, 12-13).

Оно што је битно нагласити, нарочито у области трговине женама, јесте то да не постоје стандардизоване карактеристике жена које постају жртве, по којима би се оне могле издвојити. Оно што се ипак може издвојити јесте чињеница да се најчешће ради о особама из маргинализованог и депривированог социоекономског окружења, али ипак то никако не значи да друге жене не могу бити жртве.

Трговина женама и сексуална експлоатација

Према Мијалковићу, „сексуална експлоатација је најзаступљенији вид експлоатисања жртава трговине људима, при чему подразумева експлоатацију тела, односно полног и сексуалног идентитета и интегритета жртве” (Мијалковић 2005, 209). Према многим мишљењима, сексуална експлоатација је један од најзаступљенијих облика експлоатације жртава трговине људима у пракси.

У том контексту, Мијалковић (2005, 209) даље дели сексуалну експлоатацију на „некомерцијалну и комерцијалну. Под некомерцијалном сексуалном експлоатацијом подразумева се сексуална експлоатација жртава трговине људима од стране лица које их је „купило”, ради задовољења његових личних или сексуалних прохтева њему блиских лица, без намере да њиховом експлоатацијом остварује противправне приходе. Комерцијална сексуална експлоатација подразумева масовну сексуалну експлоатацију жртава трговине људима ради задовољења нагонских и патолошких потреба и сексуалних прохтева неод-

ређеног броја „власнику” познатих и непознатих лица, при чему се остварује извесна противправна корист” (Мијалковић 2005, 209).

Према Радовићу (Радовић 2007, 98), „трговина женама је врло стара појава. У Европи њен корен сеже још у античко доба, у грчку и римску цивилизацију, а постојала је и у средњем веку”. Према истраживањима из 2001. године, просек старости сексуално експлоатисаних жена из Источне Европе био је око 21 године, али међу њима има и малолетница, као и женске деце испод 14 година старости. Претежно су били из градских средина, из сиромашних породица, незапослене, скромног образовања (64% је имало нижу стручну спрему, 33% средњу, а само 3% високу стручну спрему). Половина ових жена (око 45%) има једно или више деце. Неке од њих су на овај пут кренуле са знањем мужева и уз њихову сагласност (да раде као келнерице и бекиситерке) (Радовић 2007, 100).

Према најновијем Извештају о трговини људима који се бави ситуацијом у Србији, „трговци људима жене из Србије сексуално експлоатишу у Србији, суседним земљама и широм Европе, посебно у Аустрији, Немачкој, Италији и Турској. Трговци људима децу из Србије, посебно ромску, у земљи сексуално експлоатишу, искоришћавају за принудни рад, присилно просјачење и вршење ситних кривичних дела. Стране жртве идентификоване у Србији су из Албаније, Камеруна, Данске, Малија, Нигерије и Пакистана. Хиљаде миграната и избеглица са Блиског Истока, из Африке и Азије који пролазе кроз Србију или су заглављени у Србији, изложени су трговини људима у Србији” (State Department 2020, 5). Радовић (Радовић 2007, 103) такође наводи да „према извештајима којима располаже Савет Европе, већина жртава трговине људима у Европи су жене и девојке које се искоришћавају у сексуалне сврхе. С обзиром да становници Европе током године потроше неколико милијарди евра на проституцију и друге комерцијалне сексуалне услуге, трговина женама је веома уносан бизнис. Тржиште комерцијалних сексуалних услуга умногоме утиче на пораст трговине женама”.

У контексту превенирања и спречавања трговине људима, њеног препознавања и правилног реаговања, међународне организације су упутиле државама одређене препоруке које се састоје у следећем:

- израду смерница и процедура за релевантне државне органе и службенике, као што су припадници полиције, граничне службе, службе за имиграцију у циљу брзе и тачне идентификације лица која су жртве трговине;
- обезбеђивање сарадње између одговарајућих органа власти, службеника и невладиних организација да би се омогућило идентификовање и облици помоћи лицима с којима се трговало;
- упознавањем грађана, нарочито ризичних група са могућим опасностима и последицама трговине људима, као и пружање информација које им омогућавају да траже помоћ ако им је потребна;

- осигуравање да лица која су била жртве трговине не буду кажњена за кршење имиграционих закона и за активност у коју су укључена, као последице свог положаја;
- обезбеђивање да лица која су била жртве трговине не буду у било којим околностима задржана у притвору или на други начин лишена слободе;
- обезбеђивање процедура за пријем и разматрање захтева за азил, како лица којима се трговало, тако и кријумчарених лица, тако да се увек поштује принцип невраћања (Тошић 2018, 173).

Недостатак образовања и информисања као узрок трговине женама за потребе сексуалне експлоатације

Један од стратешких циљева Стратегије борбе против трговине људима у Републици Србији јесте повећање нивоа свести о проблему трговине људима као облика модерног ропства путем неколико модалитета (активности):

- повећањем нивоа свести најшире јавности;
- повећањем нивоа свести ризичних група, а на основу резултата истраживања и њихове редовне евалуације;
- повећањем нивоа свести клијената и потенцијалних експлоататора жртава трговине људима;
- повећањем нивоа свести државних и невладиних представника који раде са групама под ризиком. (Стратегија, 111/2006).

Други стратешки циљ Стратегије борбе против трговине људима у Републици Србији јесте смањење фактора ризика и подложности проблему, а један од модалитета остварења овог циља јесте побољшање знања група под ризиком о мерама опреза које могу предузети у циљу смањења ризика од трговине људима. Ако се осврнемо на стратегијски концепт у овом домену држава у окружењу, може се уочити да Стратегија за борбу против трговине људима 2019-2024 Републике Црне Горе веома држи до превентивног аспекта одговора на изазове који се јављају у области трговине људима, нарочито женама и децом.

Према тексту поменуте Стратегије, уочено је да су поједине групе (жене и деца нарочито) посебно осетљиве категорије када је проблематика трговине људима у питању. Стога је у наредном периоду „потребно наставити са јачањем превентивних и едукативних активности усмерених на ове категорије, а у циљу отклањања могућности да постану жртве неког од облика извршења кривичног дела трговине људима. Такође, потребно је наставити са спровођењем кампања усмерених на јачање нивоа свести јавности у односу потенцијалне кориснике услуга жртава. Истовремено, неопходно је наставити са спровођењем кампања намењених широј јавности и циљаној јавности са циљем јачања свести и отпорности у односу на феномен трговине људима, безбедно коришћење интернет комуникација и друштвених мрежа. Такође, потребно је наставити у континуитету реализовати кампање које ће учинити бољу

видљивост СОС телефона за жртве трговине људима” (Стратегија 2019-2024, 28) Несумњиво је да су образовање и информисаност веома значајни у домену превенирања трговине женама у циљу сексуалне експлоатације. Развијеност превентивног концепта у виду садржајне едукације и информисаности у односу на жене које су врло често социјално, културолошки, економски и политички рањива категорија, не сме никако бити занемарено.

Наиме, стварање могућности да се определи одређена друштвена реакција у односу на феномен трговине људима (нарочито женама и децом) укључује и захтева систематичан приступ, уз квалитетан систем едукације и информисаности шире јавности (а нарочито циљних група) о проблематици, опасностима и изазовима са којима се жене и деца у савременом друштву суочавају. Најзад, ажурно и темељно информисање јавности мора свакако укључити и актуелне програме супротстављања трговини људима (на националном и наднационалном нивоу), као и ресурсе којим институционални апарат располаже.

Према Галоња и Јовановић, „већина превентивних програма се одређује за то да своју сврху испуњава кроз рад на санирању антиципираних последица (на пример, семинари намењени професионалцима за њихова будућа поступања са новим жртвама трговине људима) или кроз превентивне програме намењене општој популацији (телевизијске кампање, рад са студентима, средњошколцима и слично)” (Галоња и Јовановић 2011, 78). Ауторке при томе акценат у превенирању феномена трговине људима стављају на едукативне и информативне програме различитих формата: радионице, предавања, тренинзи, семинари, трибине и кампање за подизање свести опште популације.

Оно што се у званичним извештајима такође наглашава јесте то да се „међу циљним групама којима су едукативни програми били намењени, издвајају следеће групе:

- професионалци у области заштите (потенцијалних) жртава трговине људима - социјални радници (центри за социјални рад и прихватилишта),
- представници полиције,
- Невладине организације,
- Црвени крст,
- медији,
- тужилаштва,
- судови,
- лекари,
- адвокати,
- просветни радници и запослени у просвети (укључујући и професоре грађанског васпитања)
- друге заинтересоване циљне групе: студенти и ученици средњих и основних школа
- представници рањиве популације — штићеници прихватилишта за децу и саме кориснице програма помоћи” (Галоња и Јовановић 2011, 78).

Закључак

Трговина женама за потребе сексуалне експлоатације као један од најзаступљенијих облика трговине људима, погађа све државе без обзира на степен развијености, и све друштвене групе, без обзира на финансијску сигурност, степен образовања и друге битне параметре. Извесно је ипак да се појам трговине женама као један комплексан и динамичан друштвени феномен повезује са тзв. феминизацијом сиромаштва, милитаризацијом појединих региона, рестриктивном имиграционом политиком појединих развијених земаља, или пак са различитим дискриминаторским политикама у националним и/или регионалним оквирима. Имајући у виду суштину проблема са којима се жртве трговине људима (а нарочито жене) суочавају, овај рад је, поред општег осврта на узроке трговине људима и начелних запажања о трговини женама и елементима сексуалне експлоатације, пажњу усмерио на један од најважнијих узрока трговине женама у циљу сексуалне експлоатације у савременом друштву. Реч је о недостатку образовања и информисања.

Коришћење интернета је дефинитивно променило свет и иницирало нову „цивилизацију у настанку” у којој сексуалност није табу у форми у којој је био чак и на крају прошлог века. Овде је реч о само једном од феномена које је промовисала генерација у настанку. Грозничави захтев „све и одмах” који је *credo* армије младих људи највише се односи на сферу интимних односа и сексуалности уопште, што по некад даје шокантно бизарне резултате. Крајње симплификована сексуалност, сведена на Фројдов ниво „Ид” представља феномен који се придружио другим бројним феноменима модерног друштва од којих је генерација која наступа створила владајући поглед на живот и морално добро и зло (Бјелајац и Филиповић 2020). Наведено посебно треба имати у виду приликом верификовања индикатора за прелиминарну идентификацију жртава трговине људима, а потом и њихову едукацију.

Несумњиво је да су образовање и информисаност веома значајни у домену превенирања трговине женама у циљу сексуалне експлоатације. Развијеност превентивног концепта у виду садржајне едукације и информисаности у односу на жене које су врло често социјално, културолошки, економски и политички рањива категорија, не сме никако бити занемарено. Исто тако, систематски приступ у едукацији, као и темељна информисаност професионалаца у области заштите (потенцијалних) жртава трговине људима и социјалних радника, треба да буде примарна, како би се друштво системски што боље супротставило феномену трговине људима.

Литература

1. Анђелковић, Марија, Глигорић Маријана, Хорноф Сандра, Илић Неда, Jayagaman Asha, Миленовић Филип, Радовић Ивана, и Вукасовић Тамара. 2020. *Трговина људима – приручник за вршњачку едукацију*, Београд: Astra – Anti Trafficking Action.
2. Бјелајац, Жељко. 2005. *Трговина људима – узроци и последице*. Београд: издање аутора.
3. Бјелајац, Жељко. 2016. „Подизање колективне свести и едукација младих као одговор на експанзију трговине људима.” *Култура полиса* XIII (29): 189-200.
4. Бјелајац, Жељко Ђ. и Александар М. Филиповић. 2020. „Интернет и друштвене мреже као неограничени простор за концентрацију и мултиплицирано присуство педофила”. У: „Педофилија – узроци и последице”, ур. Жељко Ђ. Бјелајац и Александар М. Филиповић, посебно издање, *Култура полиса*, 29-40
5. Галоња, Александра и Јовановић Слађана. 2011. *Заштита жртва и превенција трговине људима у Србији*. Београд: Заједнички програм UNHCR, UNHCR и ИОМ за борбу против трговине људима у Србији.
6. Јовановић, Слађана, и Галоња Александра. 2011. *Заштита жртва трговине људима у кривичном и прекршајном поступку*. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Републике Србије.
7. Мијалковић, Саша. 2005. *Трговина људима*. Београд: БеоСинг.
8. Мијалковић, Саша. 2006. „Трговина људима као облик организованог криминала - основна феноменолошка обележја.” *НБП - Журнал за криминалистику и право* XII (1): 109-130.
9. Николић Ристановић, Весна. 2002. „Трговина женама у Србији и околним земљама: обим, карактеристике и узроци”, *Темид* I (1): 3-12.
10. Радовић, Ивана, Божићевић Јована, Анђелковић Марија, Глигорић Маријана, Теодоровић Милош, Стојиљковић Миша, Миленковић Надежда, Тодоровић Оливера, Оташевић Оливера, Лековић Саша, Савић Свенка, и Вукасовић Тамар. 2008. *Трговина људима – приручник за новинаре*. Београд: Astra – Anti Trafficking Action.
11. Радовић, Ненад. 2007. „Трговина женама и децом у циљу сексуалне експлоатације.” *НБП - Журнал за криминалистику и право* XII (3): 95-112.
12. Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 111/06.
13. Стратегија за борбу против трговине људима 2019-2024. године, Organization for Security and Co-operation in Europe, Mission to Montenegro и Министарство унутрашњих послова Републике Црне Горе.
14. Тошић, Данијела. 2018. „Трговина женама као један од облика насиља над женама.” *Гласник Адвокатске коморе Војводине* XC (3-4): 170-182.
15. Bjelajac, Željko. 2008. *Organizovani kriminal vs Srbija*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu.

16. Bjelajac, Željko. 2014. *Trgovina ljudima-zločin protiv čovečnosti*, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu.
17. Kelly, Liz, and Regan Linda. 2000. *Stopping Traffic: Exploring the extent of and responses to trafficking in women for sexual exploitation in the UK London*, London: Home Office - Police Research Series.
18. State Department. 2020. *Izveštaj o trgovini ljudima: Srbija* (prevod): Beograd, Astra – Anti Trafficking Action.

JELENA MATIJAŠEVIĆ*
JOKO DRAGOJLOVIĆ**

Faculty of Law for Commerce and Judiciary
in Novi Sad

Review work
Received: 20.01.2021
Approved: 03.03.2021
Page: 53–62

LACK OF EDUCATION AND INFORMATION AS A CAUSE OF TRAFFICKING OF WOMEN FOR SEXUAL EXPLOITATION

Summary: Trafficking of women for sexual exploitation, as one of the most common forms of human trafficking, affects all countries regardless of the level of development, and all social groups, regardless of financial security, level of education, and other important parameters. Having in mind the core problems that victims of human trafficking (especially women) face, this paper, in addition to a general review of the causes of human trafficking and general observations on trafficking in women and elements of sexual exploitation, focuses on one of the most important causes of trafficking in women for sexual exploitation in modern society. We are talking, of course, about the lack of education and information. There is no doubt that education and information are very important factors in preventing the trafficking of women for sexual exploitation. The development of the preventive concept of meaningful education and information concerning women, who are very often a socially, culturally, economically, and politically vulnerable category, must not be neglected. Also, a systematic approach to education, thorough information of professionals in the field of protection of (potential) victims of trafficking and social workers, should be of key importance, for society to systematically oppose the phenomenon of trafficking.

Keywords: trafficking of women, sexual exploitation, causes of human trafficking, education, information

* jelena@pravni-fakultet.info

** jdragojlovic@pravni-fakultet.info

Introduction

Human Trafficking, according to its many exploitative goals, is an international, organized, criminal phenomenon that has severe consequences for the safety, well-being, and human rights of its victims. In recent years, this phenomenon has reached alarming proportions. Every year, millions of men, women, and children around the world are sold and kept in conditions equal to slavery. Among them, there is a large number of women and girls, who are taken away by fraud or force and sold to work in forced prostitution, but also men, whose labor force is exploited in factories, construction jobs, etc. It is estimated that the annual global profit generated by this form of crime is almost competitive with the profit generated by drug trafficking.

Traffickers for sexual exploitation exist on several different levels, from low-level spontaneous unorganized contacts to the high-level, very complex sophisticated international organized networks. In that sense, “networks of well-organized, highly sophisticated criminal groups, of all nations and colors, focused on making big profits, are engaged in various “lucrative jobs”, which certainly include human trafficking, especially in women” (Bjelajac 2008, 9). The methods of recruiting women and girls by traffickers are diverse and mainly depend on the way they function, as well as the level of organization backing them up. In essence, most common methods include: individual “seducers” looking for interested girls in bars, cafes, clubs, and discos; recruitment through an informal network of family and friends; advertisements offering work or study abroad; agencies that offer work, study, marriage or travel abroad; false marriages, etc.” (Bjelajac 2005, 139). What is characteristic of human trafficking, especially in women for sexual exploitation, is the intention of human traffickers to “ensure permanent control over their victim with constant supervision” (Bjelajac 2014, 2016), as well as the fact that this is “a phenomenon” about which there is very little reliable information, but also about the general segment and form of organized crime, whose nature is such that it does not allow the collection of data using common methods. When it comes to such a hidden phenomenon, getting accurate estimates of its actual extent can be compared to looking for a needle in a haystack” (Kelly and Regan 2000, 6). Having in mind the essence of the problems faced by victims of trafficking (especially women), this paper will, in addition to a general overview of the causes of trafficking and basic observations on trafficking in women and elements of sexual exploitation, address one of the most important causes of trafficking with the purpose of sexual exploitation in modern society. We are talking of course, about lack of education and information.

Causes of Human Trafficking and Methods of Recruitment

Human Trafficking is a multidimensional problem. The exploitation of victims of trafficking can be performed in many different ways. Regardless of the type of exploitation, there is no doubt that each is done in the cruelest way possible. According to Mijalkovic, human trafficking is also a multi-manifest and multi structural phenomenon, and is one of the “most represented and most profitable activities of international organized crime, with negative implications for national - foreign and domestic security, security of citizens and individuals” (Mijalkovic 2006, 110). According to Radović et al. (Radović et al. 2008, 12), “in most international documents dealing with the problem of human trafficking, special emphasis is placed on trafficking in women and children, because women and children make up over 90% of all identified victims.”

According to Jovanović and Galonja (2011, 42), the causes of human trafficking could be described as follows: “victims represent supply, and employers prone to abuse and sexual exploitation represent demand. Supply is conditioned by various factors: above all - poverty, the attractiveness of the assumed standard of living in other countries, underdeveloped economic and social norms and standards, unemployment, organized crime, violence against women and children, discrimination against women, corruption, political instability, armed conflicts and post-conflict circumstances, traditional patterns that tolerate slavery and a slavery-like position. From the position of demand, the factors that condition the situation of human trafficking include the development of the sex industry and the growing demand for cheap labor” (Jovanović and Galonja 2011, 42). If we take a closer look at the causes of trafficking in women, the following factors can be singled out as very important: living conditions in the country of origin, economic insecurity and discrimination against women with very important economic and social marginalization of women, the violence they suffer (whether it is elements of domestic violence or a violent environment as such), and of course, a lack of education and information, especially when it comes to young people.

Traffickers use various methods and means to find and recruit their victims. With the development of modern technologies (internet, social networks, ...), the possibilities of abuse in this sphere have reached unprecedented proportions. The methods of recruitment differ and most often they include the promise of a better job, better living conditions, etc. According to Andjelković et al., “the most dangerous thing about human trafficking is that recruitment is often done by a person whom the victim knows and trusts: a friend, relative, godfather, neighbor, aunt, boyfriend, husband, etc. A trafficker (person recruiting, relative, employer, corrupt official, transporter, exploiter and service provider) abuses victims' trust and desire to live better, and often by simulating a love affair and the victim's desire to be loved” (Andjelkovic et al. 2020, 12). It is not uncommon

for former prostitutes to start working as recruiters and to actively participate in trafficking in women (Nikolić-Ristanović 2002, 7).

The most common ways of recruiting women for the primary purpose of sexual exploitation are as follows:

- “false business and other offers from persons whom the victim knows or trusts;
- fake dating - a young man who simulates a love affair with a girl, and at some point, when he gains her trust, invites her to go with him to another country/city where they will try their luck and start a new, happier life;
- misleading job advertisements in various media (newspapers, internet, social networks). Job offers that are seemingly better paid and provide better working conditions than in the country where the potential victim lives. Fake job ads are often very convincing and serious. Such ads will often look completely like real ads that anyone can trust and sign up for;
- families - sometimes because of poverty, sometimes because of some other problems, but sometimes also because parents believe that their child will have a better life elsewhere, not dreaming that she will become a slave;
- kidnapping is possible, but not too common method when it comes to human trafficking” (Andjelković et al. 2020, 12-13).

What is important to emphasize, especially in the area of trafficking in women, is that there are no standardized characteristics of women who become victims, no single characteristic by which they could be singled out. If something can be singled out it is the fact that victims are most often people from a marginalized and deprived socio-economic environment, however, that still does not mean that other women cannot become victims.

Trafficking in Women and Sexual Exploitation

According to Mijalković, “sexual exploitation is the most common type of exploitation of victims of human trafficking, which encompasses the exploitation of the body, sexual identity and integrity of the victim” (Mijalković 2005, 209). According to many opinions, sexual exploitation is one of the most common forms of exploitation of victims of human trafficking in practice.

In this context, Mijalković (2005, 209) further divides sexual exploitation into “non-commercial and commercial”. Non-commercial sexual exploitation means the sexual exploitation of victims of trafficking by persons who “bought” them, to satisfy their personal or sexual desires of persons close to them, without the intention to generate illegal income through their exploitation. Commercial sexual exploitation implies mass sexual exploitation of victims of human trafficking to satisfy instinctual and pathological needs and sexual desires of an indefinite number of “owners” of known and unknown persons while achieving a certain illegal gain” (Mijalkovic 2005, 209).

According to Radović (Radović 2007, 98), “trafficking in women is a very old phenomenon. In Europe, its roots go back to ancient times, to Greek and Roman civilization, and also existed in the Middle Ages. “According to research from 2001, the average age of sexually exploited women from Eastern Europe was around 21, but there are minors among them, as well as female children under 14 years of age. They were mostly from urban areas, from poor families, unemployed, with modest education (64% had lower education, 33% secondary education, and only 3% higher education). Half of these women (about 45%) have one or more children. Some of them set out on this journey with the knowledge of their husbands and with their consent (to work as waitresses and babysitters) (Radović 2007, 100).

According to the latest Human Trafficking Report, which deals with the situation in Serbia, “traffickers sexually exploit Serbian women in Serbia, neighboring countries and across Europe, especially in Austria, Germany, Italy, and Turkey.” Traffickers sexually exploit children from Serbia, especially from the Roma population, for forced labor, forced begging, and committing petty crimes. Foreign victims identified in Serbia are from Albania, Cameroon, Denmark, Mali, Nigeria, and Pakistan. Thousands of migrants and refugees from the Middle East, Africa and Asia who pass through Serbia or are stuck in Serbia are exposed to human trafficking in Serbia” (State Department 2020, 5). Radović (Radović 2007, 103) also states that “according to reports available to the Council of Europe, most victims of trafficking in Europe are women and girls who are exploited for sexual purposes. With Europeans spending billions of euros a year on prostitution and other commercial sexual services, trafficking in women can be a very lucrative business. The market for commercial sexual services is greatly influencing the increase in trafficking in women”.

In the context of preventing and stopping human trafficking, its recognition, and proper response, international organizations have made certain recommendations to states, which include the following:

- development of guidelines and procedures for relevant state bodies and officials, such as members of the police, border services, immigration services to quickly and accurately identify victims of trafficking;
- ensuring cooperation between the relevant authorities, officials, and non-governmental organizations to enable the identification and forms of assistance to trafficked persons;
- informing citizens, especially from endangered groups, about the possible dangers and consequences of human trafficking, as well as providing information that enables them to seek help if they need it;
- ensuring that victims of trafficking are not punished for violating immigration laws and for the activity in which they are involved, as a consequence of their position;
- ensuring that victims of trafficking are not detained or otherwise deprived of their liberty under any circumstances;

- providing procedures for receiving and reviewing asylum applications, both for trafficked persons and smuggled persons, so that the principle of no-return is always respected (Tošić 2018, 173).

Lack of Education and Information as a Cause of Trafficking in Women for Sexual Exploitation

One of the strategic goals of the Anti-Trafficking Strategy in the Republic of Serbia is to increase the level of awareness about the problem of human trafficking as a form of modern slavery through several modalities (activities):

- raising the level of awareness of the general public;
- raising the level of awareness of at-risk groups, based on research results and their regular evaluation;
- raising the level of awareness of clients and potential exploiters of victims of human trafficking;
- raising the level of awareness of state and non-governmental representatives working with at-risk groups. (Strategy 111/11).

The second strategic goal of the Anti-Trafficking Strategy in the Republic of Serbia is to reduce risk factors and vulnerability, and one of the modalities for achieving this goal is to improve the knowledge of at-risk groups about precautionary measures they can take to reduce the risk of trafficking. If we look at the strategic concepts in this domain of neighboring countries, it can be seen that the Strategy for Anti-Trafficking 2019-2024 of the Republic of Montenegro is paying special attention to the preventive aspect of responding to challenges of trafficking, especially in women and children.

According to the text of the mentioned Strategy, it has been noticed that certain groups (women and children in particular) are especially vulnerable categories when it comes to the issue of human trafficking. Therefore, in the coming period, “it is necessary to continue strengthening preventive and educational activities aimed at these categories, to eliminate the possibility of becoming victims of some form of human trafficking crimes.” Also, it is necessary to continue with campaigns aimed at raising the level of public awareness concerning potential users of victims' services. At the same time, it is necessary to continue with the implementation of campaigns intended for the general public and the target public to strengthen awareness and resilience concerning the phenomenon of human trafficking, safe use of Internet communications, and social networks. Also, it is necessary to continue to implement campaigns that will make the SOS hotlines for victims of human trafficking more visible” (Strategy 2019-2024, 28) There is no doubt that education and information are very important in the field of preventing trafficking in women for sexual exploitation. The development of the preventive concept in the form of meaningful education and information

concerning women, who are very often a socially, culturally, economically, and politically vulnerable category, must not be neglected.

Creating opportunities to determine a certain social reaction concerning the phenomenon of human trafficking (especially of women and children) includes and requires a systematic approach, with a quality system of education and information of the general public (especially target groups) on issues, dangers, and challenges that women and children face in modern. Finally, up-to-date and thorough information of the public must certainly include current anti-trafficking programs (at the national and supranational level), as well as the resources available to the institutional apparatus.

According to Galonja and Jovanović, “most prevention programs are determined to fulfill their purpose by working to address anticipated consequences (for example, seminars for professionals for their future treatment of new victims of trafficking) or through prevention programs for the general population (television campaigns, work with students, high school students, etc.)” (Galonja and Jovanović 2011, 78). In preventing the phenomenon of human trafficking the authors emphasize educational and informative programs of various formats: workshops, lectures, training, seminars, forums, and campaigns to raise the awareness of the general population.

What is also emphasized in the official reports is that “among the target groups for which the educational programs are intended, the following groups stand out:

- professionals in the field of protection of (potential) victims of human trafficking - social workers (centers for social work and shelters),
- police representatives,
- Non-governmental organizations,
- Red Cross,
- The media,
- Public Prosecutor’s Office,
- Courts,
- Doctors,
- Lawyers,
- teachers and other subjects employed in education (including teachers of civic education)
- other interested target groups: students and pupils of secondary and primary schools
- representatives of the vulnerable population - protégés of the shelters for children and the beneficiaries of the assistance programs themselves” (Galonja and Jovanović 2011, 78).

Conclusion

Trafficking in women for sexual exploitation, as one of the most common forms of human trafficking, affects all countries regardless of their level of development, and all social groups, regardless of financial security, level of education, and other important parameters. It is certain, however, that the notion of trafficking in women as a complex and dynamic social phenomenon is associated with the so-called feminization of poverty, the militarization of certain regions, restrictive immigration policy of certain developed countries, or different discriminatory policies in national and/or regional frameworks. Having in mind the essence of the problems faced by victims of trafficking (especially women), this paper, in addition to a general review of the causes of trafficking and basic observations on trafficking in women and elements of sexual exploitation, focused on one of the most important causes of trafficking in women with the goal of sexual exploitation in modern society. The lack of proper education and access to information being the key cause.

The use of the Internet has definitely changed the world and initiated a new “emerging civilization” in which sexuality is not taboo in the form it was even at the end of the last century. This is just one of the phenomena promoted by the nascent generation. The feverish demand “everything and immediately”, which is the credo of the army of young people, mostly refers to the sphere of intimate relationships and sexuality in general, which sometimes gives shockingly bizarre results. Extremely simplified sexuality, reduced to Freud's “Id” is a phenomenon that has joined the many other phenomena of modern society, of which the emerging generation has created a dominant view of life and moral good and evil (Бјелајац и Филиповић 2020). This should be especially taken into account when verifying the indicators for preliminary identification of victims of trafficking, and their education later.

There is no doubt that education and information are very important in the field of preventing trafficking in women for sexual exploitation. The development of the preventive concepts in the form of proper education and information concerning women, who are very often a socially, culturally, economically, and politically vulnerable category, must not be neglected. Also, a systematic approach to education, as well as thorough information of professionals in the field of protection of (potential) victims of trafficking and social workers, should be a primary mission, for society to systematically oppose the phenomenon of trafficking.

References

1. Анђелковић, Марија, Глигорић Маријана, Хорноф Сандра, Илић Неда, Jayaraman Asha, Миленовић Филип, Радовић Ивана, и Вукасовић Тамара. 2020. *Трговина људима – приручник за вршњачку едукацију*, Београд: Astra – Anti Trafficking Action.
2. Бјелајац, Жељко. 2005. *Трговина људима – узроци и последице*. Београд: издање аутора.
3. Бјелајац, Жељко. 2016. „Подизање колективне свести и едукација младих као одговор на експанзију трговине људима.” *Култура полиса* XIII (29): 189-200.
4. Бјелајац, Жељко Ђ. и Александар М. Филиповић. 2020. „Интернет и друштвене мреже као неограничени простор за концентрацију и мултиплицирано присуство педофила”. У: „Педофилија – узроци и последице”, ур. Жељко Ђ. Бјелајац и Александар М. Филиповић, посебно издање, *Култура полиса*, 29-40
5. Галоња, Александра и Јовановић Слађана. 2011. *Заштита жртава и превенција трговине људима у Србији*. Београд: Заједнички програм UNHCR, UNHCR и ИОМ за борбу против трговине људима у Србији.
6. Јовановић, Слађана, и Галоња Александра. 2011. *Заштита жртава трговине људима у кривичном и прекршајном поступку*. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Републике Србије.
7. Мијалковић, Саша. 2005. *Трговина људима*. Београд: БеоСинг.
8. Мијалковић, Саша. 2006. „Трговина људима као облик организованог криминала - основна феноменолошка обележја.” *НБП - Журнал за криминалистику и право* XII (1): 109-130.
9. Николић Ристановић, Весна. 2002. „Трговина женама у Србији и околним земљама: обим, карактеристике и узроци”, *Темид* I (1): 3-12.
10. Радовић, Ивана, Богићевић Јована, Анђелковић Марија, Глигорић Маријана, Теодоровић Милош, Стојиљковић Миша, Миленковић Надежда, Тодоровић Оливера, Оташевић Оливера, Лековић Саша, Савић Свенка, и Вукасовић Тамар. 2008. *Трговина људима – приручник за новинаре*. Београд: Astra – Anti Trafficking Action.
11. Радовић, Ненад. 2007. „Трговина женама и децом у циљу сексуалне експлоатације.” *НБП - Журнал за криминалистику и право* XII (3): 95-112.
12. Стратегија борбе против трговине људима у Републици Србији, „Службени гласник Републике Србије”, бр. 111/06.
13. Стратегија за борбу против трговине људима 2019-2024. године, Organization for Security and Co-operation in Europe, Mission to Montenegro и Министарство унутрашњих послова Републике Црне Горе.
14. Тошић, Данијела. 2018. „Трговина женама као један од облика насиља над женама.” *Гласник Адвокатске коморе Војводине* XC (3-4): 170-182.

15. Bjelajac, Željko. 2008. *Organizovani kriminal vs Srbija*. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu.
16. Bjelajac, Željko. 2014. *Trgovina ljudima-zločin protiv čovečnosti*, Novi Sad, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu.
17. Kelly, Liz, and Regan Linda. 2000. *Stopping Traffic: Exploring the extent of and responses to trafficking in women for sexual exploitation in the UK London*, London: Home Office - Police Research Series.
18. State Department. 2020. *Izveštaj o trgovini ljudima: Srbija* (prevod): Beograd, Astra – Anti Trafficking Action.